

* ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΜΑΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ *

Α'.

Διὰ τῶν δημοσιεύσεων καὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Leemans, τοῦ Parthey, τοῦ Wessely καὶ τοῦ Dieterich περὶ τῶν ἐλληνικῶν μαγικῶν παπύρων διεφωτίσθη ἱκανῶς ἡ μελέτη σημαντικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἢ ἀκριδέστερον τῶν ἐκτροπῶν τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Ἐὰ παράδοξα δ' ἐκεῖνα ἀποβλαστήματα τῶν χρόνων, καθ' οὓς τὸ ἀστάθμητον καὶ σαλευόμενον θρησκευτικὸν αἴσθημα, ἀμοιροῦν ἐμπέδων ἰσχυρῶν, ἐπεζήτει ἔρεισμα ἐν πάσαις ταῖς γνωσταῖς τότε θρησκείαις, δημιουργοῦν οὕτω τερατώδη θεοκρασίαν, καὶ καθ' οὓς τὴν ἐπιστημονικὴν ζήτησιν ἐθόκωσεν ὁ ἀσημέραι ὀγκούμενος φορῶδες τῆς δεισιδαιμονίας, εἶναι οὐχ ἡκιστα μελέτης ἀξία καὶ διὰ τὴν ῥοπήν τῃν ἔσχον εἰς τὰς μετὰ ταῦτα τύχας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ ἐπιτήρεια τῶν μαγικῶν παπύρων καὶ τῶν συγγενῶν αὐταῖς βιβλίων εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, παρατείνεται δὲ καὶ μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν, διότι ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ εὐρωμεν τὴν ἐξήγησιν προλήψεων καὶ δοξασίων, διατηρουμένων ἀνεπιγνώστως παρὰ τε τῷ καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῷ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, συμφῶνως πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Edw. Tylor κληθέντα νόμον τῆς ἐπιδιώσεως (survival in culture). Καίτοι δὲ δὲν ἐγένοντο ἡμῖν γνωσταὶ βυζαντιακαὶ διασκευαὶ τῶν βιβλίων ἐκείνων, ὅμως οὐδόλως ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι ὑπῆρχον τοιαῦτα ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, διότι τὰ περισωθέντα Ἱατροσόφια καὶ αἱ Σολομωνικαὶ προϋποθέτουσιν ἀναγκαίως παλαιότερα πρότυπα. Ἐὰ μὲν Ἱατροσόφια, ὧν τὸ ἀρχαιότατον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σταφίδα τῷ 1384 ἀντιγραφέν, δημοσιευθὲν δ' ὑπὸ τοῦ Em. Legrand¹⁾, δημώδη ὄντα ἐγχειρίδια πρακτικῆς ἱατρικῆς καὶ δεισιδαίμονος θεραπείας, εἶναι συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάζει τῶν βιβλίων, ἅτινα πρὸ τῶν χρόνων ἐτι τοῦ Γαληνοῦ συνέθετον «γόητες ἄνθρωποι, ἐκπλήττειν τὸν πολὺν ὄχλον ἔργον πεποιεῖμένοι». Αἱ δὲ Σολομωνικαὶ ἐπήγασαν ἐξ αὐτῶν τῶν μαγικῶν παπύρων. Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα τῶν βιβλίων, προω-

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Byzantinische Zeitschrift 1892 τ. I σ. 555—571.

1) Bibliothèque grecque vulgaire. τ. II.

ρισμένα πρὸς χρήσιν χυδαίων καὶ ἀπαιδευτῶν ἀνθρώπων, καὶ τούτου ἕνεκα προσαρμοζόμενα ἐκάστοτε κατὰ τὰ ἐνόντα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας αὐτῶν καὶ εἰς γλῶσσαν προσιτὴν αὐτοῖς παραφραζόμενα, πολλὰς ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολάς, καταφανεῖς γινομένας ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, μάλιστα δ' ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σωζομένων ἀπογράφων πρὸς ἄλληλα.

Ἄλλὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν μαγικῶν βιβλίων τῶν ἐσχάτων βυζαντιακῶν χρόνων πρὸς τοὺς μαγικοὺς παπύρους καὶ περὶ τῆς ῥοπῆς, ἣν ἔσχον εἰς τὴν διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δεισιδαιμονίας ἐν Ἑλλάδι θὰ διαλάβωμεν ἐν πλάτει ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ, συνεκδοθησομένη μετὰ τινῶν κειμένων τῶν βιβλίων ἐκείνων¹⁾. Τῆς δὲ παρουσίας σκοπὸς εἶναι ἢ ὑπόδειξις τῶν βοηθημάτων, ἅτινα παρέχουσιν ἡμῖν ταῦτα πρὸς διαφώτισιν παλαιογραφικῶν τινῶν ζητημάτων.

Ἡ κυριωτάτη ἰδέα ἢ ἐπιπνέουσα τὰ μαγικὰ βιβλία, ἢ τὴν βᾶσιν αὐτῶν οὕτως εἶπεῖν συγκροτοῦσα, εἶναι ἢ δύναμις τοῦ λόγου. Διὰ τοῦ λόγου, τοῦ προφορικοῦ ἢ τοῦ ἐγγράφου, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξουσιάσῃ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀγαθοποιῶν ἢ κακοποιῶν δυνάμεων καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτας ὑπηρετικὰς τῶν θελημάτων αὐτοῦ. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης δοξασίας δὲν ἐθεωρεῖτο ἀδιάφορος ὁ τρόπος, καθ' ὃν διετυποῦτο ἐξωτερικῶς ὁ λόγος, μάλιστα δ' ὁ γραπτός, ἀλλ' ἀναγκαῖα ἐνέβλεπον ἢ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ τῶν ὀργάνων πρὸς γραφὴν τοῦ λόγου, ὅπως μὴ ἐξ ὀλιγωρίας μειωθῆ πῶς ἢ ἐνέργεια αὐτοῦ. Ὅθεν τὰ βιβλία ἐκεῖνα περιεῖχον ἀκριβεῖς ὀδηγίας περὶ τοῦ κατακλληλοτάτου χρόνου καὶ τοῦ προφορικότητος γραφικῶν μελάνων καὶ παλάμου πρὸς γραφὴν μὲν ἐκάστης ἐπιφοῆς ἢ ἀράς ἢ ἐξορκισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν. Ἡ εὐλάβεια δὲ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὀδηγιῶν ἐκείνων, ὑπὸ δεισιδαίμονος πόθου πλήρους ἐπιτυχίας τῶν μαγανειῶν ὑπαγορευομένη, εἶναι ἀχέγγυος τῆς ἀμεταλλάκτου διατηρήσεως τῆς τεχνικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐν χρόνῳ καθ' ὃν εἶχεν ἐκλίπη πλεον ἐν τῷ κοινῷ βίῳ ἢ ἀσκήσις τῆς τέχνης τῆς κατασκευῆς τοιούτων γραφικῶν ὀργάνων. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἀσφαλεῖς ἦσαν αἱ ὀδηγίαι καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰ διδάγματα τῆς τέχνης, ἀφοῦ πρακτικὸν εἶχον σκοπὸν, τὴν τελειοτάτην κατασκευὴν τῶν πρὸς γραφὴν χρησίμων.

Ὅθεν εὐπρόσδεκτοι λίαν φαίνονται ἡμῖν αἱ ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις περὶ γραφικῶν ὕλων καὶ ὀργάνων εἰδήσεις, καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐπιτείνει ἢ σπᾶνις τῶν ἀλλαχόθεν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος συναγομένων. Ἰδίᾳ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατεργασίας τῶν μεμβρανῶν καὶ περὶ τῶν δερμάτων, ἐξ ὧν αὐταὶ κατασκευάζοντο, ἐλάχιστα γινώσκομεν²⁾, πρὸς λύσιν δὲ τῶν ἀποριῶν ἡμῶν εἴμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὰς μαρτυρίας ἀράδων συγγραφέων καὶ

1) [[Ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἐγράφη]].

2) Αἱ μόναι περὶ τούτων εἰδήσεις εἶναι αἱ περιεχόμεναι ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, δημοσιευθείσα ὑπὸ Σ. Π. Λάμπρου (ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ ἔθνολογ. ἐταιρίας τῆς Ἑλλάδος τ. Β' σ. 62—64), ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι περιεχρίοντο ἐνίοτε αἱ μεμβράναι δι' ὄψου, ὅτι ἐπωλοῦντο κατὰ μέτρα καὶ ὅτι προστιμῶντο αἱ λεπταὶ τῶν παχειῶν.

μοναχῶν τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης¹⁾. Τὰ μαγικά βιβλία ὅμως παρέχουσιν ἡμῖν θαυμάσιες εἰδήσεις περὶ τε τῶν παντοίων εἰδῶν τοῦ χάρτου καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, καθὼς καὶ περὶ τῆς κατασκευῆς κονδυλίων καὶ γραφικοῦ μέλανος ποικιλωτάτων χρωμάτων.

Τὰ βιβλία, ἐξ ὧν ἠρύσθημεν τὰς εἰδήσεις ταύτας, εἶναι τὰ ἐπόμενα.

Α'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης ὑπ' ἀρ. 1265, γεγραμμένος πιθανῶς ἐν Κύπρῳ, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Εἶναι κολοβάς, ἀποτελούμενος ἐκ φύλλων 62, σχήματος 4ου, βρίθκει δ' ἀνορθογραφῶν. Περιέχει τὴν κοινῶς λεγομένην Σολομωνικὴν.

Β'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης (Cod. gr. LXX) εἰς φύλλον, τοῦ 15' αἰῶνος, περιέχων Ἰατροσοφικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 240 μέχρι τοῦ 253 φύλλου Σολομωνικὴν, ἣ ὡς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγράφεται αὕτη: « Ὑγρομαντεία. Τὸ κληδίων τῆς πάσης τέχνης τῆς ὑγρομαντείας· εὗρεθὲν ὑπὸ διαφόρων τεχνίτων καὶ τοῦ ἁγίου προφήτου Σολομῶντος ». Αἱ ἀνορθογραφίαι ἐν αὐτῷ εἶναι εὐάριθμοι, ἣ δὲ καθαρωτέρα γλῶσσα αὐτοῦ ἐλέγχει ὅτι ἀντεγράφη ἐκ διασκευῆς τῆς Σολομωνικῆς παλαιότερας τῆς προηγουμένης.

Γ'. Χάρτινος κώδιξ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀποκείμενος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι κολοβάς, ἐκ φύλλων 42 ὀγδόου σχήματος, γεγραμμένος ὑπ' ἀνδρὸς παντελῶς ἀπαιδεύτου εἰς γλῶσσαν χυδαίαν καὶ σόλοιον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ μαγικοὶ πάπυροι μνημονεύουσι ποικίλας ὕλας, καταλλήλους πρὸς γραφήν τῶν ἐπωδῶν²⁾: εἰσὶ δ' αὗται:

α') Μετάλλινα ἐλάσματα: πέταλον χρυσοῦν· χρυσὴ λεπίς· λεπίς ἀργυρᾶ· πέταλον ἀργυροῦν· σιδηροῦς κρίκος· λαμνίον κασσιτέρινον· πλάξ κασσιτέρινος· λάμνα ἐκ ταινίου⁴⁾· πλάτυμμα μολυβοῦν.

β') Ὑφάσματα: βύσσινον ῥάκος· ὀθόνιον καθαρόν.

γ') Διφθέραι: πιττάκιον ἱερατικόν.

δ') Φύλλα κλπ.: καλπάσου φύλλον· φύλλα δάφνης· φύλλα μυρσίνης.— Ῥίζα πασιθέα ἢ ἀρτεμισία (Dieterich σ. 815).

1) *Gardthausen* Gr. Paläographie σ. 40.

2) Περὶ τῶν ὑλῶν ἐφ' ὧν ἔγραφον οἱ ἀρχαῖοι βλ. *Blümner* Gewerbe u. Künste I 325. *Gardthausen* ἐνθ. ἀν. σ. 20 κέ. (Πλὴν τοῦ παπύρου καὶ τῶν μεμβρανῶν ἀναφέρονται μετάλλινα πέταλα, ὄστρακα, ὄστᾶ, ξύλιναί σανίδες, φλοιός, φύλλα φοίνικος ἢ ἐλαίας, χάρτης).

3) Βλ. καὶ *Dieterich* Papyrus magica Musei Lugd. Batavi (=Jahrb. f. class. Phil. Suppl. τ. XVI σ. 788—799).

4) Λάμνα τὸ λατ. lamina (ἢ λέξις εἶναι εὐχρηστος καὶ ἐν τῇ δημῳδίῃ). Ταινίον δ' εἶναι ἀναμφιδόλως τὸ λατ. stannum (γαλλ. étain=κασσίτερος) ἤτοι οὐχὶ κασσίτερος, ἀλλ' ἀργυρομιγῆς μόλυθος (plomb d'oeuvre, Werkblei), ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ παπύρῳ γινομένης διακρίσεως τοῦτου ἀπὸ τοῦ κασσιτέρου.

ε') **Οστρακα*: ὄστρακον ἀπὸ θαλάσσης· ᾧδὸν ὄρνιθος (Dieterich σ. 799).

ς') **Οστρακα* (κεράμεια): ταρίχου ὄστρακον ¹⁾.

**Ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ Ἐm. Legrand ἐκδοθεῖσιν ἀποσπάσμασιν Ἱατροσοφίαν ἀναφέρονται αἱ ἐπόμεναι μόνον*:

α') **Υαλος*: «σκεῦος γυάλινον» (σ. 9. 23).

β') **Αροτος*: «προσφορά λειτουργημένη» (σ. 10).

γ') *Φύλλα*: πρασόφυλλα ἢ σκοροδόφυλλα (σ. 9)· δάφνης φύλλον (σ. 10. 11). —*Βλ. καὶ [Γαληνοῦ] περὶ εὐπορίστων Β', 27 τ. 14 σ. 489 Kuhn. Γ' σ. 526 K.*)· φύλλον ἐλαίας (σ. 11. 20).

δ') *Χάρτης*: χαρτίν (σ. 12. 21. 33).

Πολυπληθέσταται ἕμως εἶναι αἱ ἀναγραφόμεναι ἐν ταῖς Σολομωνικαῖς. *Καὶ δὴ*:

α') *Μετάλλινα ἐλάσματα*: «μαχαῖριν» (Α' φ. 14 β). «μολύβιν» (Α' φ. 14 β. 37 β. 38 β. 48 β) «κασσίδερος» (= κασίτερος Α' φ. 38 β). «πέταλον ἀλόγου» (Α' φ. 36 α).

β') **Υαλος*: «γυαλίν» (Α' φ. 39 α).

γ') **Υφάσματα*: «πανίν μεταξωτόν» (Α' φ. 39 β). «πανίν λινόν» (Α' φ. 40 α).

δ') *Φύλλα κλπ.*: φύλλα κισσῶν (Α' φ. 37 β. 38 β). φύλλα δάφνης (Α' φ. 40 α. 41 β. 45 β). μήλον (Α' φ. 35 α δίσ. 40 α. *Βλ. καὶ [Γαλην.] ἐνθ. ἀν. σ. 546*).

ε') **Οστᾶ*: «πλευρὰ ἀνθρώπου ἀσθενικοῦ δεξιά» (Α' φ. 39 α).

ς') **Οστρακα*: «κινεώσαν κεραμίδια» (Α' φ. 14 β). «ἕνα κεραμίδιον» (Α' φ. 40 α). «γαστρίν ᾧμόν» (Α' φ. 36 β. 37 α. 41 β).

ζ') *Χάρτης*: «χαρτίν βαμπακίαν» (Α' φ. 38 β). «χαρτίν πανπάκινον» (Α' φ. 10 β). «ρόκκοχάρτιν» ²⁾ (Α' φ. 37 β). «χαρτίν ἄσπρον» ³⁾ (Α' φ. 36 β. 37 β).

η') *Μεμβράναι*: Αἱ Σολομωνικαὶ ἀναφέρουσι μεμβράνας ἐκ δερμάτων παντοίων ζώων κατεσκευασμένας, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ γράφωνται οἱ μαγικοὶ λόγοι. Σημειωτέον δ' ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγινώσκομεν μόνον ὅτι πρὸς κατασκευὴν μεμβρανῶν ἐγένετο χρῆσις δερμάτων συνηθέστατα μὲν προβάτων καὶ μόσχων, ἐνίοτε δ' αἰγῶν καὶ χοίρων, καὶ ἐν ἐξαιρετικαῖς περιπτώσεσι δορκάδων, ἐλε-

1) Ὁ Dieterich ἐρμηνεύει ἐσφαλμένως τὴν λέξιν: «*Τάριχος hic interpretandum mumie quod nos diximus*», ὅθεν καὶ τὰ πορίσματα, ἅτινα ἐντεῦθεν συνάγει δὲν εἶναι ἀκριβῆ. («*Notissimum est semper permultum ualuisse in re magica quae a mortuis desumpta essent*»). Τὰ ταρίχους ὄστρακα εἶναι ἀπλῶς τὰ θραύσματα τῶν κεραμίων ἀγγείων, εἰς ἃ ἐνετίθεσαν τάριχος. Πρβλ. *Λημοσθ.* πρὸς Λάκριτον 34 «*μαρτυρεῖ... ἐνθέσθαι Ἀπολλόδωρον εἰς τὴν ναῦν... ταρίχους κεράμια ἕνδεκα ἢ δώδεκα*».

2) Ἀγνοῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· ῥόκα ἢ ῥούκα λέγεται κοινῶς τὸ εὐζωμνόν (eruca sativa DC.), ῥῶκας δὲ καλοῦσιν τινες τῶν βυζαντινῶν τὰς σκελίδας τοῦ σκοροδόου. Ἀλλὰ προδήλως ἡ σύνθεσις δεικνύει ἡμῖν ὅτι οὔτε περὶ φύλλων εὐζώμου οὔτε περὶ σκελίδων σκοροδόου πρόκειται ἐνταῦθα, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῶσι ταῦτα χάρτιν. Μήπως πρέπει νὰ γραφῆ ῥακοχάρτιν, ἦτοι χάρτης ἐκ ῥακῶν κατεσκευασμένος;

3) Ὁ προσδιορισμὸς ἄσπρος νομιζομεν ὅτι ἀρμόζει μᾶλλον εἰς χάρτιν ἢ εἰς μεμβράναν.

φάντων καὶ ὄψεων καὶ ὅτι αἱ λεπτόταται μεμβράναι κατεσκευάζοντο ἐκ δερμάτων ἀγεννήτων ἢ θησιγενῶν ἀρνίων¹⁾. Καὶ ἐν ταῖς Σολομωνικαῖς συχνάκις γίνεται ἡ διάκρισις τῶν μεμβρανῶν, σκοπούμενου τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, εἰς παρθένους ἢ καθαρὰς καὶ εἰς ἀγεννήτους, ἤτοι ἐκ δέρματος ἀγεννήτων ζώων κατεσκευασμένας.

1) Ἀγέννητον χαρτίν : Α' φ. 14 α. 22 α. 33 α. 36 α («εἰς ἀγέννητον» καὶ ἀμέσως κατωτέρω «εἰς χαρτίν ἀγέννητον»). φ. 35 β («γράφον... εἰς ἀγέννητον»). φ. 55 α (ὁμοίως). Ἐπίσης «ἐλάφινον ἀγέννητον», «βοῖνον» ἢ «βοὸς ἀγέννητον», περὶ ὧν κατωτέρω.

2) Χαρτίν παρθένον ἢ καθαρὸν : «χ. παρθένον» (Α' φ. 13 β. Β' φ. 248 β). «χ. κθαρὸν» (Α' φ. 37 β. Γ' φ. 18 β). «χαρτίν καθαρὸν καὶ παρθένον» (βλ. κατωτέρω).

3) Μembrána ἐκ δέρματος βοὸς ἢ μόσχου : «χαρτίν βοῖνον ἀγέννητον» Α' φ. 13 α. Β' φ. 248 α)· «χάρτης ἀγεννήτου βοὸς καθαρὸς» (Γ' φ. 18 β).

4) — ἐκ δέρματος αἰγὸς ἢ τράγου : «χαρτίν τράγου» (Α' φ. 13 α)· «χαρτὶ τράγινον» (Β' φ. 248 α)· «χαρτίν τράου» (Γ' φ. 11 β)· «χαρτίν κερατίου ἡγουν κατζίκας» (Γ' φ. 10 α). Περὶ κατασκευῆς μεμβράνης ἐκ δέρματος ἐριφίου βλέπε κατωτέρω· ὁμοίως καὶ περὶ κατασκευῆς μεμβράνης

5) — ἐκ δέρματος ἀρνίου.

6) — ἐκ δέρματος ἀντιλόπης ἢ ἐλάφου : «χαρτίν ἀρκάδος» (Α' φ. 39 β)· «χαρτίν γαζέλιον ἡγουν ἐλαφινόν» (Α' φ. 38 β)· «χ. γαζέλιον» (Α' φ. 38 α. 38 β)· «γαζέλιον χαρτίν» (Α' φ. 39 β)· «ἐλάφινον χαρτίν» (Α' φ. 39 β)· «χαρτίν... ἐλαφίου ἀγέννητον» (Α' φ. 13 β)· «χαρτίν ἐλαφινὸν ἀγέννητον» (Β' φ. 248 β).

7) Μembrána ἐκ δέρματος κυνός : «χαρτίν κυνός» (Β' φ. 248 β)· «σκύλλινον χαρτίν» (Γ' φ. 11 β)· «χαρτίν τοῦ κείνος [sic]... Ἀκόμη τὸ χαρτίν θενὰ τὸ βαπτίζης κάθε χρόνον τὴν [ἡμέρ]αν τῶν φώτων· καὶ νὰ λέγης : Βαπτίζω σε, πλανεμένον δέρμα τοῦ κύνος [sic] τοῦ ἀγεννήτου κτλ.» (Α' φ. 42 α).

8) — ἐκ δέρματος ἵππου : «γράφε... εἰς δέρμα ἵππου» (Β' φ. 248 β)· «γράφε ταις εἰς... δέρμαν ἵππου (ἄλογον)» (Γ' φ. 10 α). Ἐκ τούτων ὁμοίως δὲν ἐμφαίνεται σαφῶς ἂν ἐννοοῦσιν οἱ γράψαντες δέρμα ἵππου μεταπεποιημένον εἰς μεμβράναν ἢ ἀπλῶς διφθέραν. Τοῦτ' αὐτὸ εἰρήσθω καὶ περὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11.

9) — ἐκ δέρματος κονίκλου : «χαρτίν κουνελίου» (Α' φ. 13 β. Γ' φ. 10 β. 11 β).

10) — ἐκ δέρματος φώκης : «γράφον δὲ εἰς φώκιαν» (Α' φ. 13 α)· «γράφε ἐπάνω εἰς φώκης ἢ γυπὸς δέρμα» (Β' φ. 248 α)· «γράφον αὐταῖς εἰς φώκας πετζὶν γῆ γεῖς ἄλλον»²⁾ (Γ' φ. 11 α).

11) — ἐκ δέρματος γυπός : «ἔπαρον γυπὸς δέρμα καὶ γράφον» (Α' φ. 14 α)· «γυπὸς δέρμα» (Α' φ. 13 β. Β' φ. 248 α).

1) Gardthausen σ. 40. 41. 43.

2) Ἐν τῇ χειρογράφῳ : «γιγῆσαλον».

12) — ἐκ δέρματος ἀνθρώπου; «χαρτὶν κεταρίου (;) ἀνθρωπίνου» (Α' φ. 13 β)· «χάρτης κοιταρίου (;) ἀνθρώπου» (Β' φ. 248 β).

Αἱ δ' ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν Α' καὶ Γ' παρεχόμεναι ὁδηγίαι πρὸς κατασκευὴν χάρτου ἐξ ἀγέννητου ζῶου καὶ χάρτου καθαρῶ καὶ παρθένου, ἤτοι ἐξηγητισμένου ἔχουσιν οὕτω :

[Α' φ. 15 α] «Διὰ τὰ κάμης χαρτὶν ἀγέννητον. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις, ὅπου λέγει νὰ γράφης εἰς ἀγέννητον χαρτίν, ἐτούτη εἶναι ἡ ἐρμηνεία του. Ὅταν οὖν τὸ ζῶον εἶναι ἔγκυον ἢ γονὴν ἐγγαστρομένον καὶ σφαγῆ, ἔπαρε τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο καὶ φυλάγου μὴν πέση κάτω εἰς τὴν γῆν. Καὶ ὅταν τὸ γδέρονος λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : Σε ν υ χ ρ ί, Ἐ λ ω ἰ, Ἐ λ ω ἰ, Ῥ ω ἰ, Ἐ σ ω θ ε ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ ἀφ' οὗ τὸ γδάρονος, ἔπαγε εἰς τὸν ποταμὸν ἢ εἰς ἕδρον τρεχάμενον, καὶ πλύνον καὶ ἔξωσέ το καλάως. Καὶ λέγε ταῦτα : «Γε ν ε ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἰ λ ω γ ἰ, Ῥ ω γ ἰ, Ἐ σ ω θ ο ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ νὰ ἔξωσέ το καλά. Πλύνοντιὰς τὸ λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : «Ῥ ο υ ε ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἀ γ ι γ ο ι ἄ γ γ ε λ ο ι», καθαρίσετε τὸ παρὸν δέρομα, τοῦ εἶναι ἔτοιμον καὶ καθαρὸν εἰς τὸ μέλλω γράφειν ἐν αὐτῷ, νὰ γεῖναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν». Καὶ τότε ἔπαρον ἕνα τζουκάλιν κινουόριον καὶ καθαρὸν καὶ ἀσβέστην καθαρὸν, καὶ πάσσησον· καὶ λέγε οὕτως : «Ἐ ρ λ ο ἄ χ, Β ο ρ χ α ν ὄ ν, Ἐ λ ἰ, Ἐ λ ι ὶ ὶ ὶ, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρε τὸ παρὸν δέρομα ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς πᾶν προᾶγμα, ὃ μέλλω γράφειν εἰς αὐτό». Καὶ ἀφ' οὗ στεγνώση γράψε πάνω εἰς τὸν λαιμὸν τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται 7 καθαλιστικὰ σημεῖα, κατὰ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ Σολομωνικῇ στεγανογραφικὸν ἀλφάβητον τοῦ ἀγγέλου Μιχαήλ δηλοῦντα τὰ γράμματα ΛΕΜΤΟΜ ?].

[Γ' φ. 12 β] «Ἴδοὺν γράφομεν καὶ φανερώνομεν ὅτι πῶς γίνονται τὰ χαρτία ποῦ χρειάζονται εἰς πάντα ταῖς δουλειαῖς. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις ὅπου λέγει νὰ γράφης εἰς ἀγέννητον χαρτίν, ἐτούτην εἶναι ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς. Ὅταν εἶναι τὸ ζῶον ἐγγαστρομένον, πρικοῦ νὰ γεννήσῃ νὰ σφαγῆ· ἔπαρον τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο καὶ φυλάγου νὰ μὴν πέση κάτω εἰς τὴν ἡν¹⁾. Καὶ ὅταν τὸ γδέρονος λέγε²⁾ τὰ ὀνόματα αὐτά : Σε ν υ χ ρ ί, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἰ λ ω γ ἰ, Ῥ ω γ ἰ, Ἐ σ ω θ ο ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ νὰ ἔξωσέ το καλά. Πλύνοντιὰς τὸ λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : «Ῥ ο υ ε ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἀ γ ι γ ο ι ἄ γ γ ε λ ο ι³⁾, καθαρίσετε τὸ παρὸν δέρομα, τοῦ εἶναι⁴⁾ ἔτοιμον καὶ καθαρὸν εἰς τὸ μέλλω γράφειν⁵⁾ ἐν αὐτῷ, νὰ γεῖναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν». [φ. 13 α]. Καὶ τότε ἔπαρον ἕνα τζουκάλιν κινουόριον καὶ καθαρὸν ἄπιαστον καὶ ἀσβέστην⁶⁾ καθαρὸν καὶ πάσσησον⁷⁾ τὸ δέρομα. Καὶ πάλε ἔπαγε εἰς τὸν ποταμὸν καὶ πλύνέ το, καὶ πλύνοντιὰς τὸ λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά : «Ἐ ρ λ ο υ ἄ χ, Β ο ρ χ α ν ο ὄ ν, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἐ λ ι ὶ ὶ, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρετε τὸ παρὸν δέρομα ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς

1) Χειρ. κατα ηστιν ην. 2) Χ. λεγ. 3) Χ. αγγι ανγγελη. 4) Χ. νατουινη. 5) Χ. μελογραφον. 6) Χ. ωζεστην. 7) Χ. παστρηε.

πᾶσαν προᾶγμαν δ μέλλω γράφειν¹⁾ ἐν αὐτῷ». Καὶ σὰν στεγνώσῃ γράψῃ ἀπάνω²⁾ εἰς τὸν λαιμόν του τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται τὰ αὐτὰ καθολιστικὰ σημεῖα].

Διὰ τὰ κάμης καθαρὸν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃς τὰ κάμης καθαρὸν καὶ παρθένον χαρτίν πρέπει τὰ εἶναι τὸ ζῶον ἀρσενικόν, ἢ ἔριφον ἢ ἀρνίον ὁποῦ τὰ βυζάνη· καὶ σφάξε το μετὴν ὄθηϊσαν μάχαιραν τῆς τέχνης. Λέγε καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα: «Ὁλαῖ, Ἄλμαῖ, Ἄνευρονευτόν, Ἰωτζαθ, Σεμπορφυράν, Ἰαοῦ, Ἰαναροῦ, Ἄροῦθ, Μαρουκατά, Τὰκατά, Ἄδωναῖ, Ἰεουλοσόν, Ἐναοῦ, Ἰά, Ἰά, τετραγράμματιον καὶ Σοφάρο, ἄγιον ὄνομα καὶ δυνατὸν καὶ φοβερόν, καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ [φ. 15 β] ἀκαθαρσίας τοῦ ζώου τούτου τὸ δέγμα, τοῦ εἶναι ἀληθὲς καὶ καλόν³⁾, εἴτι καὶ ἂν γράψω εἰς αὐτὸ τὰ εἶναι στερεόν. Ἀμήν». Ἀμα δὲ καὶ γδάρε αὐτό, καὶ καθάρισε καὶ πλῦνέ το νερὰ ζ' καὶ λέγε τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνόματα καὶ ἤρασε το εἰς ἀσβέστην καὶ γράφε».

Ἐδὼ φανερώσω διὰ τὰ κάμης καθαρὸν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃ τὰ κάμης καθαρὸν χαρτίν καὶ παρθένον πρόσεχε τὰ γεῖναι τὸ ζῶο ἀρσενικόν, ἢ ἔριφιον ἢ ἀρνίον, τὰ βυζάνη ἀκόμη· καὶ σφάξε το μετὸ εἰρημένον μαχαῖρον τῆς τέχνης, καὶ διαν τὸ σφάξης λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά: «Ὁλαγί, Ἐλμαγί, Ἄνευρονσετόν, Ἰωτζάθ, Σεμπορφυράν, Ἰαοῦ, Ἰαναροῦ, Ἄβροῦθ, Μαροκαία, Τακατά, Γιεσοβάλ, Ἡναοῦ, Ἰα, Ἰά, τετραγράμματιον ἰσθῶν ὄνομα καὶ φοβερόν καὶ δυνατὸν καθάρισατε τοῖς ἀκαθαρσίαις τοῦ ζώου τούτου, τὸ δέγμα τοῦ γεῖναι ἀληθὸν καὶ καλό, εἴτι τὰ γράψω εἰς αὐτὸν τὰ εἶναι στερεωμένον» [φ. 13 β]. Καὶ πλῦνε αὐτὸ καὶ καθάρισε το· καὶ πλῦνέ το μετὸ νερὰ ἐπτά, καὶ λέγε τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνόματα καὶ ἄρασε το εἰς ἀσβέστην καὶ γράφον εἴ τι θέλεις».

Ὡς ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν δύο τούτων κειμένων καταφαίνεται (ὁ ἐν Μονάχῳ κῶδιξ δὲν περιέχει τοιαύτας ὁδηγίας) ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς εἶναι ὁ αὐτός, μικρὰν δὲ τινα διαφορὰν μόνον παρουσιάζει τὸ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἔθνολογικῆς ἑταιρίας χειρόγραφον, προστιθὲν ὅτι μετὰ τὸ ἐπίπασμα τῆς ἀσβέστου ἐν τῇ χύτρῃ πρέπει τὸ δέγμα τὰ καθαρῶσθαι καὶ τὰ πλυθῆναι καὶ αὐθις εἰς ῥέον ὕδωρ.

ΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΕΛΑΝ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑΤΑ

Πολυάριθμοι εἶναι αἱ περισθεῖσαι ἐν μεσαιωνικοῖς χειρογράφοις συνταγαὶ πρὸς κατασκευὴν γραφικοῦ μέλανος καὶ χρωμάτων χρησίμων εἰς γραφήν⁴⁾.

1) Χειρ. σημειο γραφο. 2) Χ. απανο. 3) Χ. καλός. 4) Χ. τακατα.

5) Βλ. Wattenbach Das Schriftwesen des Mittelalters έκδ. β' σ. 197 κέ.

Οὐδὲν ἤττον δὲν ἀμοιροῦσιν ἐνδιαφέροντος αἰ ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις, μάλιστα διὰ τὰς ὀριζομένας ἐνίοτε παραδόξους μίξεις ὑλῶν. Ἦδη ἐν τοῖς μαγικοῖς παπύροις εὐρίσκομεν ὀδηγίαν πρὸς κατασκευὴν «Τυφωνίου μέλανος» (στήλ. III στίχ. 23—26 παρὰ Dieterich σ. 799). Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἀξίαι εἶναι αἰ παντελῶς ἀσυνήθεις ὑλαι, ὧν ὄφειλον νὰ ποιῶνται χρῆσιν οἱ μάγοι. Ἐν ταύταις δὲ τὴν πρώτην τάξιν κατέχει τὸ αἷμα. Οἱ μαγικοὶ πάπυροι παραγγέλουσι τὸν βουλόμενον νὰ αἰτήσῃ ὄνειρον νὰ γράψῃ εἰς βύσσινον ῥάκος αἵματι ὀρτυγίου εἰκόνα Ἑρμοῦ (στήλ. V στ. 5 σ. 802 Dieterich). Γραφὴν δι' αἵματος μνημονεύει καὶ τὸ ἕτερον τῶν ὑπὸ Legrand ἐκδοθέντων Ἰατροσοφίων (σ. 22. 23). Αἰ δὲ Σολομωνικαὶ ἀναγράφουσι πάντοτε καὶ τὸ ζῶον ἐξ οὗ πρέπει νὰ ληφθῇ τὸ αἷμα· οὐχὶ σπανίως ἀναφέρεται ἀνθρώπινον αἷμα : «γράφον αὐτὸ μὲ αἷμαν ἀν[θρώπου]». (Α' φ. 14 α) «μὲ τὸ αἷμαν τῆς μούττης σου». (Α' φ. 39 α) «μὲ τὸ αἷμαν τοῦ δακτυλίου σου τοῦ μικροῦ». Τὰ δ' ἄλλα ζῶα, πλὴν τῶν μνημονευομένων ἐν τοῖς κατωτέρω δημοσιευομένοις ἀποσπάσμασιν, εἶναι τὰ ἑξῆς :

Αἴλουρος. «μετὰ αἵματος αἰλούρου ἤγουν κάτου» (Α' φ. 39 α).

Μῦς. «γράφον μὲ αἷμαν ποντικοῦ» (Α' φ. 36 α).

Περιστερὰ. «γράφον μὲ αἷμαν περιστερᾶς λευκῆς» (Α' φ. 38 β. Βλ. καὶ φ. 39 β). «μὲ ζαφαρᾶν καὶ μὲ αἷμαν περιστερᾶς ἄσπρης» (Α' φ. 37 β).

Ἀλέκτωρ καὶ ἀλεκτορίς. «γράφον μὲ αἷμαν ὀρνίθας ἄσπρης καὶ πετεινοῦ ἄσπρου καὶ μίξε τὰ αἰμώτερα [τὰ] αἵματα τῶν ζῴων» (Α' φ. 37 β).

Βοῦς. «Ὅπως τὸ βόειον αἷμα καταστῆ κατάλληλον πρὸς μαγικὰς γραφὰς ὄφειλεν ὁ μάγος νὰ σφάξῃ αὐτὸς τὸ ζῶον ἐπιλέγων ἐπιδοῆν τινα (Α' φ. 15 β).

Πρὸς ἐρυθρὰν γραφὴν οὐδεὶς οὐχὶ σπανίως καὶ ἡ χρῆσις κινναδάρεως, σαφῶς δὲ διαγράφεται τίνες τροχίμων ἐνίων σχημάτων πρέπει νὰ γράφονται διὰ μέλανος καὶ τίνες ἐρυθραὶ (Γ' φ. 10 α). Ἄλλαι δ' ὑλαι πρὸς γραφὴν ἀναφέρονται συχνάκις ἐν μὲν τοῖς μαγικοῖς παπύροις ἢ σμύρνα (στήλ. IV, 2. 16. V, 5. VI, 4. XI, 26), ἐν δὲ ταῖς Σολομωνικαῖς ἢ ζαφορᾶς ἢ ζαφορὰ (*carthamus tinctorius* L.), ἣτις ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ἐμιγνύετο ἐνίοτε μετὰ αἵματος περιστερᾶς (Α' φ. 37 β. 38 β. 39 α. 40 α. 45 β). Ἀμφίβολον δὲ ἂν ἢ ζαφορὰ καὶ ὁ πολλαχοῦ ἐπίσης ἀναγραφόμενος κρόκος¹⁾ δηλοῦσι τὸ αὐτὸ πρᾶγμα· διότι ἐν τινι χωρίῳ τῆς Σολομωνικῆς ἀναγινώσκομεν : «μὲ ἄσπρον αὐγοῦ ἤγουν κρόκον»²⁾ (Α' φ. 39 α).

1) «γράφον τὰ κάτωθεν μὲ κρόκον καὶ μελισσόφυλλον» (Α' φ. 39 α. Μελισσόφυλλον εἶναι τὸ φυτὸν *melissa altissima* Sibth.). «γράφε μὲ μόσχον καὶ κρόκον καὶ ῥοδόστημα» (Α' φ. 22 α). «γράφε... μετὰ μόσχου με[τὰ] κρόκου καὶ δὲν φοδᾶσαι ἃς εἶναι καὶ μὲ ῥοδόστημα» (Α' φ. 23 α). «μετὰ μόσχον καὶ κρόκον καὶ ῥοδόσταμον καὶ κινναδάρεως» (Γ' φ. 19 α).

2) Ὁ λαὸς οὐδέποτε συγχέει τὸ λεύκωμα (ἄσπρον ἢ ἀσπράδι) καὶ τὸν κρόκον (κοινῶς κορκὸς ἢ κροκὸς ἢ κρόκος) τοῦ ἡιοῦ. Ἀκατανόητος δὲ φαίνεται ἡ τοιαύτη σύγχυσις τοῦ βιβλιογράφου, ἀφοῦ μάλιστα οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐρμηνείας τῆς κοινοτάτης λέξεως «ἄσπρον αὐγοῦ». Πιθανὸν ὅμως ὅτι ἡ λέξις κρόκος σημαίνει καὶ ἐν τῇ Σολομωνικῇ τῇ βοτάνῃ, παρενόησε δ' αὐτὴν ὁ βιβλιογράφος, μὴ διατηρηθεῖσαν ἐν τῇ ὀμιλουμένῃ.

Πλὴν τούτων αἱ Σολομωνικαὶ ὀρίζουσιν ἴδιον μίγμα πρὸς γραφὴν τῶν καβαλιστικῶν χαρακτήρων ἐκάστου τῶν ἑπτὰ πλανητῶν, ἢ δ' ἐν τῇ Ἱστορικῇ ἔταιρία ἀποκειμένη προστίθῃσι καὶ ὀδηγίας πρὸς κατασκευὴν ἰδίου γραφικοῦ μέλανος δι' ἕκαστον πλανήτην πρὸς γραφὴν τῶν ἐπωδῶν, ὡσάκις πρόκειται ἐξορκισμὸς τῶν ἀγγέλων τῶν κυριευόντων τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ὑποτεταγμένων αὐτοῖς δαιμόνων. Καὶ ἐν πρώτοις παραθέτομεν ὧδε τὴν ἐν τοῖς τρισὶ χειρογράφοις ἀναγραφὴν τῶν μιγμάτων.

[Α' φ. 13 α] Ταῖς χαρακτήραις τοῦ Κρόνου κάμεταις μετὰ τὴν σκουριάν τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ξεῖδιν, καὶ κάπνισσον τεάφιν καὶ γράψαι εἰς χαρτὴν τράγου ταύτας.

Ταῖς χαρακτήραις τοῦ Διὸς κάμεταις μετὰ ἀργυρίου σκουριάν καὶ μετὰ [ῥοδο]στάματος...

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἄρεως γράψαι μετὰ [κιννάβα] βάρεως καθαρῆς καὶ μετὰ ῥοδοστάματος...

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἡλίου γράψ[ον μετὰ χρυσίου καὶ] μετὰ ἀρσενίκιον [φ. 13 β] σλ... [σχιστόν;] καὶ ὕδατος...

Τῆς Ἀφροδίτης γράψον μετὰ αἷμαν νυκτερίδος [Χειρ. κυκερίδος] ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου [Χειρ. ἄδωλον] καὶ ῥοδόσταμαν...

Τῆς Σελήνης γράψον μετὰ κρόκον καὶ μόσχον καὶ ῥοδόσταμαν μετὰ αἵματος ἀνθρώπου...

[Β' φ. 248 α] Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Κρόνου ποίησε μετὰ τῆς σκουρίας τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ὄξους, καὶ κάπνιζε τεάφιν αὐτάς· γράψαι δὲ αὐτάς εἰς χαρτὴν τράγου.

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Διὸς ποίησε μετὰ ἀργυρίου σκουρίας καὶ μετὰ ῥοδοστάματος.

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἄρεως γράψαι μετὰ κιννάβα βάρεως καθαρῆς καὶ μετὰ ῥοδοστάματος.

[φ. 248 β] Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἡλίου γράψαι μετὰ χρυσίου ἢ μετὰ ἀρσενικοῦ σχιστοῦ καὶ ὕδατος.

Τῆς Ἀφροδίτης αἱ χαρακτῆραι ὑπάρχουσι καὶ γράψαι αὐτάς μετὰ αἵματος νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου καὶ ῥοδόσταματος...

[ἐλλείπει]

[Γ' φ. 12 α] Οἱ χαρακτῆρες τοῦ Κρόνου κάμεταις οὕτως· ἔπαρε σκουριάν τοῦ μολυβίου καὶ ξεῖδιν καὶ γράψαι εἰς χαρτὴν τράγου καὶ κάπνισέταις μετὰ δειάφιν.

[φ. 11 α] Τ[οῦ] Ζεῦ οἱ χαρακτῆρες γράψον [ἀφέθη χῶρος κενός, ὅπως προστεθῶσιν ἔπειτα αἱ ὀδηγίαι].

[φ. 10 β] Ταῖς χαρακτῆραις τοῦ Ἄρεως γράψον μετὰ κιννάβαριν καθαρὸν καὶ μετὰ ῥοδόσταμον...

[φ. 10 α] Τοὺς χαρακτῆρες τοῦ γήλιου γράψαι τοὺς μετὰ χρυσόν ἢ μετὰ [Χειρ. ἡμερα] ἀρσενίκιον σχιστόν [Χειρ. χρυσόν] καὶ ὕδατος...

[φ. 11 β] Τῆς Ἀφροδίτης οἱ χαρακτῆρες γράφονται οὕτως: ἔπαρον γαῖμα νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου καὶ ῥοδόσταμον.

[φ. 10 β] Ταῖς χαρακτῆραις γράψον μετὰ κρόκον [Χειρ. κρονον] καὶ μόσχον καὶ ῥοδόσταμον καὶ μετὰ γαῖματος ἀνθρώπου...

Τοῦ Ἑρμοῦ γράφον Τοῦ Ἑρμοῦ χαρακτη- [φ. 11 α] Τοῦ Ἑρμῆ
 μὲ αἷμαν βοῶς ὄνου ἢ ραι γράφονται μετὰ αἰ- οί χαρακτηῆρες γράφον
 προβάτου ἢ μετὰ γυ- ματος βοῶς ἢ ὄνου ἢ μετὰ γαῖμα βόου ἢ ὄνου
 ἄρεως [= ὕδραργύρου] προβάτου ἢ μετὰ ἰαρίου ἢ προβάτου . . .
 καὶ ὕδατος . . . [= ὕδραργύρου] καὶ ὕ-
 δατος . . .

Αἱ δ' ὁδηγίαι πρὸς κατσκευὴν γραφικοῦ μέλανος ἐκάστου τῶν ἑπτὰ
 πλανητῶν ἔχουσιν ὡς ἐξῆς :

[I' φ. 10 β] Ἴδ οὖ καὶ τὸ μελά νι¹⁾ τοῦ Ἡλίου. Τὴν ὥραν
 ὅπου κυριεύει ὁ ἥλιος μὲ χρυσὸν γὰ γράψης. Λάβε²⁾ ἄκραν χρυσοῦ³⁾ ἢ
 μετὰ ὀλίγου δυναγύρου καὶ τρίψε τα ἐπιμελῶς καὶ βάλ' τα εἰς φωτίαν, ἕως
 ὅπου γὰ φύη ὁ δυναγύρος καὶ ὕστερις σύμμειξον καὶ ζουμί ἡλιοβοτάνου καὶ
 γράφε ἐν τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τοῦ γήλιου.

Ἴδ οὖ καὶ τὸ μελά νι τῆς Σελήνης. Τὸ μελά νι τῆς
 Σελήνης γίνεται μὲ τὸ ζουμί τῆς ἐλιᾶς καὶ ὄρεοπάραρον⁴⁾ καὶ κάμφουραν
 καὶ γαῖμα λαοῦ⁵⁾, τρίψας καὶ ἐνώσας αὐτὰ καὶ ποῖσον μελάνιν καὶ γράφε
 εἰς τὴν ὥραν ὅπου κυριεύει ἡ Σελήνη . . .

[φ. 11 α] Ἴδ οὖ καὶ τὸ μελά νι τοῦ Ἄρεως. Τὸ μελά νι τοῦ
 Ἄρεως, εἰς τὴν ἰδίαν ὥραν ὅπου κυριεύει τρίψον κιννάβαριν⁶⁾, βερζίν καὶ
 κυνόγλωσσον⁷⁾ καὶ κομμίδιον⁸⁾ καὶ γράφε εἴτι θέλεις εἰς τὴν ὥραν
 τοῦ Ἄρη. Τὸ μελά νι τοῦ Ἑρμοῦ γίνεται περὶ
 καθαρόν καὶ ἀρχετόν⁹⁾ σιλημαῖον¹⁰⁾ καὶ ὀλίγην πηουνία¹¹⁾ καὶ γαῖμαν πετει-
 νοῦ· ταῦτα πάντα ποιήσῃς μελάνιν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ἑρμῆ καὶ γράφε . . .

[φ. 11 β] Ἴδ οὖ καὶ τὸ μελά νι τοῦ Ζεῦς. Τὸ μελά νι τοῦ
 Ζεῦς ἔνεται¹²⁾ οὕτως· ἔπαρον λαζοῦριν καὶ μικροῦ ἰκτίς (;) ἀριστολογίας¹³⁾
 καὶ χολὴν ἰχθύος· αὐτὰ πάντα¹²⁾ τρίψον ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ζεῦς καὶ γράφον εἴ τι
 θέλεις . . .

Ἴδ οὖ καὶ τὸ μελά νι τῆς Ἀφροδίτης. Τῆς Ἀφροδίτης τὸ

1) Χειρ. μελατη.

2) Χ. λαβον.

3) Χ. χρυσουτου.

4) Ὀρεοπάραρον εἶναι ἢ βοτάνη ἢ ἄλλως καλουμένη ῥέον βάρβαρον (rheum Emodi
 Wall. ἢ rheum rhaponticum L.).

5) Χ. λαον = αἷμα λαγωῦ.

6) Χ. καναβαριν.

7) Χ. κυνογλωσσον.

8) = ἀρχετόν.

9) = παιωνίαν (Paeonia corallina Retz).

10) Χ. ηνετε (= γίνεται).

11) Λαζοῦριν εἶναι πιθανῶς τὸ σίλφιον· ἀλλ' ἢ ἐπομένη βοτάνη μοι εἶναι ἀγνωστος
 ἴσως εἶναι ἢ aristolochia parvifolia Sibth.

12) Χ. παντα παντα.

μελάνι γίνεται οὕτως: γαῖμα περιστερᾶς καὶ κόρρον¹⁾ καὶ ῥοδόσταμον καὶ ἀλογοβότατον μὲ τραγούρας²⁾ καὶ μόσκον ἄκρατο³⁾, σμίξον τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τῆς⁴⁾ Ἀφροδίτης καὶ γράφε εἴ τι θέλεις . . .

[φ. 12α] Ἴδοὺ καὶ τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου. Τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου εἶναι τοιούτως: Ἐπαρον κικούδια . . . [Ἀφέθη⁵⁾ χῶρος πρὸς συμπλήρωσιν].

Ἐκ τῶν ἄλλων χειρογράφων ἐλλείπουσιν αἱ ὁδηγίαι αὗται. Ἐν δὲ τῷ Α' καὶ τῷ Γ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπομένη συνταγὴ πρὸς κατασκευὴν ἐξ ἀσβόλου μελάνης χρησίμου κατὰ τὴν λεκανομαντείαν.

[Α' φ. 41 α] «καὶ ἔπαρον καὶ μούζην ἀπὸ τεγάνιν σιδερένον ἀμίλητον⁶⁾ καὶ βάλε μέσα λάδιν' καὶ ἀνακάτωσον μὲ τὴν μούζην νὰ γένη μελάνιν. Καὶ τότες ἀπὸ τὸ αὐτὸ γράψε εἰς τὴν παλάμην τοῦ κορασίου τὴν κάτωθεν' καὶ γράψον καὶ εἰς τὴν μύτην τῆς ταῦτα τὰ ὀνόματα ».

[Γ' φ. 41 α] «καὶ ἔπαρον λάδι καθαρόν καὶ μουνιζοῦρα ἀπὸ⁶⁾ τηγαρίου ἀποκάτω' καὶ βάνε τὸ λάδιν μὲ τὴν μουνιζοῦραν καὶ κάμε το μελάνι. Καὶ γράψε τὴν χαρακτῆρα εἰς τὴν παλάμην τῆς κόρης⁷⁾ ».

B'.

Ἐν τῷ Journal of the Hellenic Studies (1890 XI σ. 286 κέ.) ὁ Τ. W. Allen ἐξηγησε διδαντικωτάτῃ μελέτῃ περὶ ταχυγραφικῶν σημείων ἐν ἑλληνικῷ κώδικι τῆς Βοστανικῆς μελλοθήκης (Regina 181), γεγραμμένῃ τῷ 1364. Ἡ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ χρῆσις ταχυγραφικῶν σημείων, εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸ καινοφανές τινων ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἀνώμαλος· διότι τοιαύτη χρῆσις γίνεται μόνον πρῶτον μὲν ἐν ὀλίγοις χωρίοις τοῦ κειμένου, ἐν οἷς ὁ βιβλιογράφος παρὰ τὸ σύνθηρες γράφει ταχυγραφικῶς συλλαβὰς τινὰς καὶ γράμματα· ἔπειτα ἐν τέλει τοῦ βιβλίου, ἐν πίνακι περιέχοντι ταχυγραφικὰ σημεῖα καὶ τὴν ἐρμηνεῖαν αὐτῶν καὶ τελευταῖον ἐν δυοῖς μακραις σημειώσεσιν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχούσαις πρὸς τὸ κείμενον, γεγραμμέναις δ' ἐν

1) X. κορρον.

2) Τὸ μὲν ἀλογοβότανον μοι εἶναι ἄγνωστον· ἐν δὲ ταῖς ἐπομέναις δυοῖς λέξεσιν ὑποθέτω ὅτι ὑποκρύπτεται παρεφθαρμένον τὸ ὄνομα τοῦ μανδραγόρου, ὅστις καὶ ματραγοῦρα καὶ μεντραγοῦρα λέγεται κοινῶς.

3) X. ακροτο.

4) X. στη ηδια οροτις.

5) X. ἀμήλλοτον' νομίζομεν ὅτι οὕτω πρέπει νὰ διορθωθῇ, διότι συχνότατα ἐν ταῖς παρασκευαῖς τῆς λεκανομαντείας ἀναφέρονται πράγματα ἀμίλητα, ὅσα δηλαδὴ ὀφείλει νὰ λάβῃ τις σιωπῶν.

6) X. επι.

7) Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τῶν Σολομωνικῶν, ἅτινα παρεθέσαμεν, διορθώσαμεν τὰς ἀνορθογραφίας καὶ τὴν πλημμελῆ στίξιν τῶν χειρογράφων. Αἱ δι' ἄραιων γραμμάτων μεταγραφόμεναι φράσεις εἶναι ἐν χειρογράφοις ἐρυθραί.

τῷ κενῷ χώρῳ ἀμφοτέρων τῶν σελίδων τοῦ μεταξὺ τοῦ πίνακος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βιβλίου φύλλου (φ. 13).

Τῶν σημειώσεων τούτων, ἃς κρίνει σπουδαιοτάτας ὑπὸ παλαιογραφικὴν ἔποψιν, ὁ Ἄγγλος ἐκδότης δημοσιεύει δυστυχῶς τὴν πρώτην μόνον, ἐν πανομοιότηπῳ καὶ ἐν μεταγραφῇ. Διότι ἡ ἑτέρα, βραχυτέρα μὲν τῆς πρώτης κατὰ τάλλα δ' ὅμοια, ἐπαρουσίαζε πολλῶν μείζονας δυσκολίας, ὡς λέγει. Ὁμολογεῖ δ' ὅτι ἐν μέρει μόνον ἐδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ ταύτην, καὶ προστίθῃσιν ὅτι ὡς εἰκάζει ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν λέξεων χάρτης, χαρακτῆρες, δέρμα, περιέχει αὕτη ὁδηγίαν πρὸς ἀντιγραφὴν ψαλμῶν τινων. Τὴν κατανόησιν ἕμως τῆς σημειώσεως ταύτης ἐδυσχέρανε μᾶλλον ἢ πλημμελῆς ἀνάγνωσις λέξεων τινων, διότι, ὡς ἐκ τῆς κατωτέρω ἀντιπαραθέσεως τῆς ἡμετέρας μεταγραφῆς πρὸς τὴν τοῦ ἐκδότηου καταφαίνεται, τὸ κείμενον δὲν εἶναι δύσληπτον.

Journal σ. 292.

Ἡμετέρα ἀνάγνωσις 1).

ἀπὸ δε τὸν νς ψαλμὸν ἕως τὸν ξδ	Ἀπὸ δὲ τὸν νς' ψαλμὸν ἕως τὸν ξδ'
ψαλμὸν σὺν τόνδε [?] τας	ψαλμὸν σὺν τόνδε τας
χαρακτῆρας ὀφελούν' διὰ νὰ καταβα-	χαρακτῆρας ὀφελούν. Διὰ νὰ καταβά-
βαλεις ἄνον	λεις ἄνθρωπον
να [?] μηδὲν ἔχει στόμαν, νὰ σοῦ ἀπηλο-	να [?] μηδὲν ἔχει στόμαν, νὰ σοῦ ἀπηλο-
ἀπηλογηθῇ ἀμεταστοτε	γηθῇ· ἄμε νὰ στέκ[η]
ὡσπερ βούς ἐμπροστιάσου· ἢ ἀνδρας	ὡσπερ βούς ἐμπροστιά σου· ἢ ἀνδρας
ἢ γυναῖκα	ἢ γυναῖκα
ἢ γράμματα	ἢ γράμματα
ἢ ἡμε[ρο]σ[μ]α	ἢ ἡμέρα B'· εἰς
ἐλαφίνα δέρματα· καὶ	ἐλαφίνα δερμ[ά]τι[α] καὶ
δήπλωσον τὸ χαρτὴν· καὶ ἀπάνω τοῦ	δήπλωσον τὸ χαρτὴν· καὶ ἀπάνω τοῦ
χαρτὴν τήδε τας χαρα-	χαρτὴν τάσδε τας χαρα-
κτῆρας· καὶ πνησον[?] τὸ χαρτὴν ἐν-	κτῆρας· καὶ κάπνησον τὸ χαρτὴν ἐν-
λαλῶ· καὶ λούν παν'	λαλώη καὶ λ πάν.
καὶ τίλεξ[ε] (? τυλίξετε) μετὰ μεταξοτοῦ·	καὶ τίλεξέ τ[ο] μετὰ μεταξοτοῦ. Καὶ
καὶ βαστα τὸ εἰς κριτίριον	βάστα τὸ εἰς κριτίριον
καὶ νὰ θαυμάσεις : τήδε[?] τῷ H[?]	καὶ νὰ θαυμάσεις. Τάσδε εἶναι ἡ χα-
χαρακτῆρω.	ρακτῆρες .†

1) Ἐν στίχ. 2. Τὰ γράμματα θδε εἶναι διαγεγραμμένα ἐν τῷ χειρογράφῳ.

στ. 3. Ἐν τῇ τελευταίᾳ λέξει τὸ ἐκληφθὲν ὑπὸ τοῦ Allen ὡς ε τῆς καταλήξεως εἶναι ἡ ὀξεῖα τῆς πρώτης συλλαβῆς.

στ. 7. Ἀντὶ «καὶ πνησον» ἀναγινώσκειται σαφῶς «καὶ κάπνησον».

στ. 9. Ἐπίσης σαφῶς ἀναγινώσκειται ἡ τελευταία φράσις. Τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ τας ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τέλει τοῦ 1 στίχου καὶ ἐν στ. 6, πρὸς δὲ τούτοις ἐν τῷ 7—8 στίχῳ τοῦ πανομοιότηπου πίνακος τῶν ταχυγραφικῶν σημείων, ὃν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐδημοσίευσεν ὁ Allen. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ πίνακι, ἐν στ. 11—12, ἐρμηνεύεται ὡς δηλοῦν «εἶναι» τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον, ὅπερ ὁ Allen ἀναγινώσκει «τῷ». Καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ τελευταῖον θ ταχυγραφικὸν σημεῖον δὲν εἶναι ω ἀλλ' ες, ὡς φαίνεται ἐκ στ. 7—8 τοῦ αὐτοῦ πίνακος.

ἦτοι διορθουμένων τῶν ἀνορθογραφιῶν καὶ τῆς στίξεως : « Ἀπὸ δὲ τὸν 11^{ος} ψαλμὸν ἕως τὸν 23^{ον} ψαλμὸν σὺν τῶνδε τὰς χαρακτῆρας ὠφελοῦν. Διὰ τὰ καταβάλλης ἀνθρωποῦν τὰ μηδὲν ἔχη στόμαν τὰ σοῦ ἀπηλογηθῆ, ἀμὲ τὰ στέκη ὡπερ βοῦς ἐμπροστά σου, ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκα (δηλαδὴ εἴτε ἀνὴρ εἶναι οὗτος εἴτε γυνή), γράψε τοὺς ψαλμοὺς ἡμέρα Δευτέρα εἰς ἐλάφινα δερμάτια, καὶ δίπλωσον τὸ χαρτίν· καὶ ἀπάνω τοῦ χαρτίν [γράψε] τάσδε τὰς χαρακτῆρας· καὶ κάπνισον τὸ χαρτίν ξυλαλόη· καὶ ; καὶ τύλεξέ το μετὰ μειαξωτοῦ· καὶ βάστα το εἰς κριτήριον καὶ τὰ θαυμάσης ! Τάσδε εἶναι οἱ χαρακτῆρες ».

Ἡ γλῶσσα τῆς σημειώσεως εἶναι σόλοικος βεβαίως, ἀλλ' ὁ γινώσκων τὴν δημώδη κατανοεῖ εὐχερέστιστα τὴν ἔννοιαν αὐτῆς, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως βλέπει ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ ὁδηγιῶν πρὸς γραφὴν τοῦ ψαλτηρίου, ἀλλὰ περὶ μαγικῶν μέσων πρὸς ἀποστόμωσιν ἀντιπάλων καὶ καθυπερτέρησιν ἐν δικαστικοῖς ἀγῶσιν. Ὡς ἐκ περισσοῦ δ' ἐπιμαρτυροῦσι τοῦτο καὶ οἱ ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον ἐν πέντε στίχοις προσγραφόμενοι « χαρακτῆρες », καθολικὰ σημεῖα συνηθέστατα ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις. Ἐν ἐνὶ μάλιστα τῶν σημείων τούτων, τῇ πρώτῃ τοῦ 11 στίχου, εἶναι ἐγγεγραμμένα ταῦτα : « ο δυνας δέννεται ἐδῶ » (ὁ δεινας δένεται ἐδῶ), ἐν ᾧ καθίσταται δῆλον ὅτι τὸ κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς σημειώσεως κατασκευασμένον περιάπτου ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων καταδέσμων. Ἰστέον ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ ἔχμεν τὸ παλαιότατον τῶν γνωστῶν καταπατάτων Σολομωνικῆς, ὅπου καὶ ἐν τῷ ἱακτροσοφίῳ τοῦ Γαφίδα εἶναι ἡλικία εἰκοσὶν ἔτη νεώτερα, ὅ δὲ χρόνος τῆς συντάξεως κεφαλαίων τινῶν τῆς εἰς τὸν Βαλτηνὸν ἀποδιδομένης συγγραφῆς « περὶ εὐπορίστων » εἶναι ἀγνωστός.

Ἡ χρῆσις μαγγανειῶν πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἐπιρροαμοῦ τῶν ἀρχόντων καὶ παντὸς ἰσχυροῦ καὶ πρόσκτησιν τῆς ἐξ αὐτῶν εὐνοίας ὑπαγορεύεται συχνότατα ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο τεκμήριον ἀρκούντως θλιβερόν τῆς κοινωνικῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς πάμπολλοι ὑπῆρχον οἱ πιστεύοντες ὅτι ἡ δικαιοσύνη δὲν ἐξυγοστάτει τὴν πλάστιγγα αὐτῆς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐδεκάζετο διὰ βίας ἢ χάριτος· καὶ οἱ ἀδυνατοῦντες τὰ ἐπιρροάσωσιν αὐτὴν ἄλλως ἐπεζήτουν τὰ ἐπιτύχουσι τοῦτο διὰ τῆς δεισιδαίμονος πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐπέμβασιν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Αἱ Σολομωνικαὶ ὑποδεικνύουσι τὴν εὐθετον ὥραν πρὸς τοιαύτας μαγγανείας : « εἰς τὴν ἕκτη τῆς σελήνης εἶναι καλὸν τὰ ποιήσης δέματα περὶ κριτηρίου » (Γ' φ. 1 α. Α' φ. 5 β). Ἡ 8η ὥρα τῆς Τετάρτης εἶναι καλὴ « εἰς τὸ ποιῆσαι περὶ κριτηρίου » (Β' φ. 241 β). Ἄλλαι δ' ὥραι σημειοῦνται ὡς κατάλληλοι πρὸς παρουσίας ἐνώπιον βασιλέων, δεσποτῶν, αὐθεντῶν. Συνηθέσταται ἐπίσης εἶναι καὶ αἱ ὁδηγίαι πρὸς « γλωσσόδημα » τοῦ ἐχθροῦ· μία δὲ τούτων εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

[Α' φ. 44 α] « Εἰς γλωσσόδημαν . . . Καὶ γράφον εἰς τοὺς ψαλμ[οὺς] ρα' ρδ' καὶ ταῖς χαρακτῆραις· καὶ γράφον τὸ προλόπεμπτον τῆς σελήνης· καὶ κάπνισον [τὸ] χαρτ[ίν] ἄμπαριν, καὶ τότε βάλε τὸ χαρτίν εἰς μειαξωτὸν πα-

νὴν πράσινον· καὶ βάσιατο, καὶ ἄμε εἰς ἀφεντείας καὶ εἰς ἄρχοντας καὶ εἰς ἐπισκόπους, καὶ ὅ τι θέλης γίνεται». Ἔπονται οἱ χαρακτῆρες, ὧν τινες εἶναι ὅμοιοι τοῖς ἐν τῇ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

Ἐν τῇ ὁδηγίᾳ ταύτῃ παρεντίθενται καὶ ἐδάφια ψαλμῶν (ψαλμ. νζ', 8. 9 κλπ.), διότι ἐκ τῶν ἱερῶν βίβλων τὸ ψαλτήριον ἐθεωρεῖτο ὡς παρέχον τελεσφορώτατα βοηθήματα εἰς μαγγανείας. Καὶ ἐν ἄλλαις ἐπιφθασίαις παρεντίθενται συχνότατα περικοπαὶ ψαλμῶν, τὸ δ' ὑπ' ἀρ. 2316 Ἰατροσόφιον τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὀρίζει εἰς τίνος εἶδους μαγγανείαν εἶναι ὠφέλιμος ἕκαστος ψαλμός¹⁾.

Προκειμένου λόγου περὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βατικανοῦ δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ σημειώσωμεν διαφορὰς τινὰς ἀναγνώσεως τῶν χωρίων τοῦ κειμένου, εἰς ἃ ἐφηρμόσθη μερικῶς τὸ ταχυγραφικὸν σύστημα, διότι ἀναμφιδόλως μόνον δι' ὀρθῆς ἀναγνώσεως δύναται νὰ διευκρινηθῇ ἡ χρῆσις τῶν ταχυγραφικῶν σημείων. Τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἅτινα μεταγράφει ὁ Allen, εἶναι τέσσαρα. Καὶ τῶν μὲν δύο τελευταίων ἢ μεταγραφῆ ἐγένετο ὀρθῶς (πλὴν μιᾶς λέξεως ἐν τῇ τρίτῳ, ἣτις πρέπει νὰ γραφῆ ἀντιδόσεις καὶ οὐχὶ ἀντίδοσις)· εἰς δὲ τὰ δύο πρῶτα εἰσεχώρησαν λάθη, ἀποφθερόντα τὴν ἔννοιαν.

Ἐν τῇ πρώτῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: «τοῖς ὑπὸ τρυγόνος? δειχθεῖσι παραχοῆμα μὲν περιωδιτικῶς ἀρχόνται συμβαίνειν σπασμοί τε συνεχεῖς κλπ.». Θεὶς δ' ἐρωτηματικὸν σημεῖον ἀπὸ τῆς τετάρτης λέξεως τοῦ κειμένου παρατηρεῖ ταῦτα: «The No. 4. of the fourth word, *ὄσ*, has no very apparent meaning, at least I have not been able to hit on one to suit it». Ἄλλ' ἀκριβῶς ἢ παράλειψις τῆς λέξεως ἐκείνης καθίστησιν ἀκατάληπτον τὸ χωρίον, διότι παραλογωτάτῃ ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ἡ περιφραφὴ ὀλεθρίων δῆθεν συμπτωμάτων τοῦ δῆγματος ἀθωστάτου πτηνοῦ, τῆς τρυγόνος. Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον πρέπει ἀναμφισδητήτως ν' ἀναγνωσθῇ οὕτω: «τοῖς ὑπὸ τρυγόνος θ α λ α σ σ ί α ς δηχθεῖσι», καίτοι τὸ πρῶτον ἐνταῦθα εὐρηται ταχυγραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως θαλασσίας, καθ' ὅσον γινώσκομεν. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς τρυγόνος, τοῦ ἰχθύος (*trygon pastinaca* L.), οὗ τὸ κέντρον ἐπίστευον ὅτι ἐπιφέρει τὸν θάνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ξηραίνει τὰ δένδρα, μυθολογοῦντες ὅτι καὶ ὁ Τηλέγονος δπλον ἔχων τοιοῦτο κέντρον τρώσας ἀπέκτεινε τὸν πατέρα αὐτοῦ Ὀδυσσεά²⁾.

Ἐν δὲ τῇ δευτέρῳ χωρίῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: «καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων ἐροῦμεν ἔτι δὲ ἠρισμοὶ [? ἀρισμοὶ] ἀφινθίων. ἐλελισφ²άκου ἢ θείου ξυνόζει· καὶ αὐτὴ δὲ ἀνα²ινυχθῆσα[?] κατεσθεῖσα[?] τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἴαμα». Ταῦτα νομίζομεν ἀναγνωστέα οὕτω: «καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων

1) *Legend Bibl. gr. vulg.* II σ. 20 κέ.

2) Βλ. Νικάνδρ. Θηρ. 828 κέ. Ὀπλιαν. Ἀλ. Β', 484 κέ. Παρθεν. Ἐρωτ. 3. Πρὸς Ἀριστοτ. Ζ. Ἰστ. Θ', 25, 2.

ἰσοῦμεν. ἔτι δὲ ἀρτίσκοι [?ἀρτυσμοί?] ἀψινθίων ἐλελισφάκου ἢ θείου ξὺν ὄξει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἐπιτεθεῖσα τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἴαμα» ἦτοι: ἀρμόζει ἐπὶ τούτῳ (τῷ δῆγματι τῆς τρυγόνος) ὅσα καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων ἐροῦμεν· ἔτι δὲ σκευασία (ἂν εἶναι ὀρθὴ ἢ ἀνάγνωσις ἀρτίσκοι· ταυτόσημον δὲ θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀρτυσμοί) ἀψινθίου καὶ ἐλελισφάκου ἢ θείου μετ' ὄξους· καὶ αὐτὴ δὲ ἢ τρυγῶν ἀναπτυχθεῖσα (=ἀνοιχθεῖσα, σχισθεῖσα) καὶ ἐπιτεθεῖσα ἐπὶ τοῦ δῆγματος θεραπεύει αὐτό ¹⁾. Ἡ θεραπεία τῶν νόσων διὰ τῶν προξενησάντων αὐτὰς αἰτίων εἶναι πρᾶγμα συνηθέστατον ἐν τῇ δημῳδῇ ἰατρικῇ. Ἄλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γαληνὸς δὲν ἀπαξιοῖ ν' ἀναφέρῃ παραδείγματά τινα τοιούτων φαρμάκων, ἐν οἷς καὶ τὰ τοῦ δῆγματος τῆς μυγαλῆς καὶ τοῦ ἔχεος, ὁμοιότατα τῷ ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ κώδικος ὑποδεικνυομένῳ ²⁾.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἀμέσως κατωτέρω, ὁ μὲν Allen ἀναγινώσκει: «Τοῖς δὲ ὑπο τ[ο]υ γαλης δεχθεῖσι κύκλω μεν προς τον τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλυκτῖς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχῶρος ὑδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ῥωγάσης τε τῆς φλυκταίδος νομῆ ἀναλαμβάνει παρα πλησίον των ἀπὸ των ἐρπιτρῶν». Ἡμεῖς δὲ ἀναγινώσκομεν: «τοῖς δὲ ὑπὸ μυγαλῆς δεχθεῖσι ³⁾ κύκλω μεν πρὸς τὸν τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλυκτῖς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχῶρος ὑδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ῥαγείσης ⁴⁾ τε τῆς φλυκταίνης (χρῶμα;) ⁵⁾ παραλαμβάνει ⁶⁾

1) Τὴν σαφῶς ἀναγινωσκομένην ἐν τῷ κώδικι λέξιν «ἀναπτυχθεῖσα» ὁ Ἄγγλος ἐκδότης ἀγνώστον τίνος ἐνεκα λόγου μεταγράψαι «ἀνοιχθεῖσα» ἢ «σχισθεῖσα» ἐπισημασθέν λέξιν ἀνὸς ἀρχαίου. Ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ λέξει εἰκάζομεν ὅτι ἀπὸ τῆς συλλαβῆς «κά» ὑπάρχουσι τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὸν σύνδεσμον «καὶ» καὶ τῆς πρόθεσιν «ἐπὶ» μὴ ἔχοντες ὁμῶς πρὸ ὀφθαλμῶν πανομοιότυπον τῆς σελίδος ἐξουσιάζομεν νὰ βεβαιώσωμεν τοῦτο, καθὼς καὶ ἂν ὑπάρχη σ ἐν τῇ τρίτῃ συλλαβῇ. Πάντως ὁμῶς μόνῃ ἢ μετοχῇ ἐπιτεθεῖσα ἀρμόζει.

2) Περὶ τῆς θηριακῆς 10 τ. XIV σ. 246 Kuhn: «καὶ τῆς μυγαλῆς τὰ δῆγματα καὶ αὐτὰ ἀναίρουσιν, ὑπ' αὐτῆς πάλιν τῆς μυγαλῆς τρίβομένης καὶ ἐπιτεθεμένης ἀνωδύνως θεραπεύεται. Ὁμοίως δὲ αὐτοὶ οἱ ἐχιόδηκτοι ἀπαλλάσσονται τοῦ κινδύνου, εἴ τις λειώσας τὰ σώματα ἐπιθεῖη αὐτοῖς τοῖς τραύμασιν». — Πρβλ. τοῦ αὐτοῦ, περὶ εὐπορίστων Β', 28 τ. XIV σ. 490 K. *Λουκίαν.* Φιλοφ. 7. 8.

3) Τὸ χειρόγραφον ἔχει «ὑπὸ υ γαλης δεχθεῖσι»· αἱ ὑπὸ τὸ υ δὴ σιγμαί δηλοῦσι ταχυγραφικῶς τὸ μ. Ἐπιανήθη δ' ὁ Allen ἐκλαδῶν ταύτας ὡς τὸ ταχυγραφικόν σημεῖον τοῦ τ, διότι πρὸς δήλωσιν τοῦ τ τίθενται αἱ σιγμαί συνηθέστατα ὑπεράνω τοῦ ἐπομένου γράμματος, ἐνίοτε ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, οὐδέποτε δ' ὑποκάτω.

4) Ὁ παρὰ τῷ Allen τύπος ῥωγάσης εἶναι ἀνύπαρκτος· ἄλλως δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ ρ ταχυγραφικόν σημεῖον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ὡς α.

5) Τὴν ἀνάγνωσιν φλυκταίδος οὐδαμῶς ἐπιδοκιμάζομεν, οὐ μόνον διότι πλάσσεται οὕτω τερατώδης τύπος, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδέποτε ἐσήμαινε ὅτι τὸ μετὰ τὴν δίφθογγον αι ταχυγραφικόν σημεῖον. Μᾶλλον φαίνεται ἀνήκον τοῦτο εἰς τὴν ἐπομένην λέξιν, πρὸς ἧς τὴν ἀποκατάστασιν ἀπαραίτητος εἶναι αὐτοψία τοῦ κώδικος. Ἄλλ' ἀναμφιβόλως ἢ ἔννοια ἀπαιτεῖ τὴν λέξιν χροιά ἢ χρῶμα.

6) Αὕτη εἶναι ἢ ἀκριβῆς ἀνάγνωσις. Εἰς τὸ γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν ταχυγραφικόν σημεῖον τοῦ ἀρά προσετέθη καὶ τὸ τοῦ π.

παραπλήσιον τῷ ἀπὸ τῶν ἐρπειῶν» ¹⁾).

Τῆς μυγαλῆς τὰ ἰσοδόλα δῆγματα καὶ ἀντίδοτα αὐτῶν ἀναφέρουσιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ²⁾). Περιγραφὰς δὲ τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀπὸ τῶν τοιοῦτων δηγμάτων δηλητηριάσεως, ὁμοιοτύτας τῇ παρουσίᾳ, εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Θηριακοῖς τοῦ Νικάνδρου (στ. 237 κέ. τῆς ἐχίδνης. — στ. 271 κέ. τοῦ κεράστου).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ



ΑΘΗΝΩΝ

1) Ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποφανθῶμεν ἂν εἶναι ἀσφαλῆς ἢ παρά τῃ Allen ἀνάγνωσις ἐρπύτρων, ἀφοῦ μάλιστα δι' ἐρωτηματικοῦ σημείου δεῖκνυται ὅτι ἀμφίβολον εἶναι τὸ υ τῆς δευτέρας συλλαβῆς.

2) Ἀριστοτ. Ζ. ἰστ. Η', κγ' 3. Νικάνδρ. Θηρ. 815—16. Γαλην. ἐνθ. ἀν. Ἀριστοτ. περὶ ζῴων ἐπιτομῆ Β' 375—6 σ. 109 ἐκδ. Σ. Λάμπρου.